

Y. Zozulia

INTERNATIONAL CO-OPERATION OF THE INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE FOR THE PREPARATION OF SAFETY AND SECURITY DURING THE EUROPEAN FOOTBALL CHAMPIONSHIP EURO-2012

In the article it is made an analysis of the main directions of international co-operation of the internal affairs of Ukraine with law enforcement authorities of foreign countries regarding the regulatory and institutional security and public order during the European football championship EURO-2012.

Key words: international cooperation, law enforcement, public safety, law enforcement, Football Championship EURO 2012.

© Є. Зозуля

Надійшла до редакції 25.01.2012

УДК 94(438) "1914-1916"

ПОЛЬСЬКЕ ПИТАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ (1914-1916 рр.)

УЛЯНА КЛИМ'ЮК,

*аспірант кафедри всесвітньої історії Прикарпатського національного університету
імені В. Стефаника, м. Івано-Франківськ*

У статті розглянута діяльність польських репрезентаційних політичних організацій, які діяли на території Галичини в період Першої світової війни. Протежено політичні умови формування таких організацій, мету їхньої діяльності, ідейні переконання, політичний склад та ставлення до ідеї польської державності.

Ключові слова: Перша світова війна, Галичина, польська державність, політична орієнтація, репрезентаційна організація, націонал-демократи, ППС, Комісія сконфедерованих незалежницьких партій, Головний національний комітет, Польський національний комітет, Польська військова організація, Центральний національний комітет.

Постановка проблеми. Перша світова війна несла з собою не тільки великі людські втрати та страждання, вона несла також можливість здобути державність тим націям, які її потребували. Але це була одночасно війна великих державних інтересів, коли доля державності залежала від вдало проведеної політичної діяльності. Такою проблемою було здобуття Польщею незалежності, бо питання ідеї польської державності було важливим як для Німеччини й Австро-Угорщини, так і для їхньої суперниці Росії. Історична хвиля напередодні Першої світової війни вдихнула нове життя в польську справу, але одночасно застала польське суспільство роз'єднаним як із політичного, так і з мілітарного погляду. Однією з важливих проблем під час світової війни була діяльність польських репрезентаційних організацій, які існували в середовищі польського суспільства й порушували питання відродження польської державності. Польські політичні організації діяли згідно з існуючими орієнтаціями, що й було основою їхньої діяльності. Тому діяльність польських репрезентаційних організацій зумовлює наукову актуальність окресленої проблеми.

Стан вивчення проблеми. Обрану тему досліджували як українські, так і польські науковці. Але здебільшого це питання висвітлено в загальних працях, присвячених становищу поляків та польської політичної думки на початку ХХ ст., а також крізь призму діяльності політичних партій та формування політичних орієнтацій. Цю проблему активно досліджували Л. Зашкільняк, О. Аркуша, М. Стахів, Ю. Михальський, А. Albert, J. Buszko, A. Czubiński, M. Eckert, M. Kukiel, W. Lipiński. Аналізуючи стан вивчення зазначеної проблеми в історичній науці, необхідно зауважити, що питання діяльності репрезентаційних організацій має важливе значення для дослідження політичних подій на території Галичини під час Першої світової війни й воно далеко не вичерпане.

Метою статті є дослідження особливостей діяльності репрезентаційних організацій, ставлення їх до ідеї відродження польської державності під час Першої світової війни та визначення їхньої ролі в середовищі польського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Політичний стан краю напередодні Першої світової війни мав сумну картину партійної боротьби. Політичні партії, поділені

на два великі табори блоку й антиблоку, провадили гостру боротьбу в політичних і пресових колах [2, kat. 7]. У той же час реакція зорганізованих політичних сил на час вибуху війни залишалася в згоді з існуючими орієнтаціями [21, с. 18]. Відомо, що на зламі XIX і XX ст. викристалізувалися головні польські політичні орієнтації. Розглянемо їх більш детально.

1. Проросійська орієнтація народилася в середовищі Національної Ліги та енденції. Її автором був головний теоретик націонал-демократів Р. Дмовський, політичні симпатії якого були скеровані в напрямку Росії. На думку Р. Дмовського, Росія найменше загрожувала польськості. У зв'язку з тим автономія майбутньої Польщі мала бути здобута поступово, за допомогою легальної діяльності в парламенті - Думі. Метою було об'єднання всіх польських земель під скіпетром російського царя, що мало привести до автономії, а потім до незалежності. Завданням лідера ендеків було відповісти на запитання - якою має бути майбутня Польща? Досягнення поставленої мети мало посприяти "зрушенню з місця справи" [16, с. 59]. Р. Дмовський підкреслював, що для нього необхідні три умови, які є можливі для виконання в найближчому часі: внутрішні перетворення в Росії, остаточний розпад Австрії й війна Росії з Німеччиною [14, с. 75].

2. Проавстрійська орієнтація - лоялістична. Її прихильниками були галицькі консерватори, які хотіли зберегти лояльність навколо австрійської монархії, а тому спочатку не думали про незалежність. Тут виникла триалістична концепція, в основі якої лежала ідея приєднання Королівства Польського до Галичини й перетворення дуалістичної монархії на триалістичну. Австрія, Угорщина і Польща мали в ній існувати на рівних правах, а за майбутню перешкоду в реалізації цієї мети визнано Росію. На думку польського історика Ю. Бужка, в проавстрійські налаштованих політиків Австро-Угорщина була тією державою, у межах якої належить піднімати польську справу, розв'язання якої бачили у відірванні від Росії польських земель й об'єднанні їх із Галичиною в рамках Габсбурзької монархії [14, с. 165].

Однією з головних сил у цьому таборі була Польська соціалістична партія, а особливо ППС-революційна фракція (PPS-Frakcja Rewolucyjna). Вона зорганізувалася в результаті розколу ППС у листопаді 1906 р. На чолі партії стояв Ю. Пілсудський, який на той час керував Військовою організацією ППС (Organizacja Spiskowo-Wojowa PPS) [13, с. 24]. Після поразки революції члени Організації знайшли притулок у Галичині, де в 1908 р. утворили конспіративний Союз діючої боротьби (Związek Walki Czynnej) на чолі з Ю. Пілсудським і К. Соснковським.

Початковою метою прихильників Ю. Пілсудського було розширення автономії Галичини та Польського Королівства, а потім визволення їх з-під влади Австро-Угорщини. З австро-польською орієнтацією пов'язана була також діяльність галицької Польської соціал-демократичної партії (PPSD), очолюваної Ігнатієм Дашинським, а також Польської трудової партії (PSL), на чолі з Якубом Бойком, Яном Стапінським та Віцентієм Вітосом.

Людський рух не був конкурентним у відношенні до ендеків і соціалістів. На початку Першої світової війни людовці бачили розв'язання польської справи в порозумінні із центральними державами, а саме Австро-Угорщиною та Німеччиною. Усі селянські партії спочатку належали до табору так званих ак-

тивістів. А розв'язанням польського питання вони вважали об'єднання Польського Королівства, яке потрібно було відібрати в Росії, із Галичиною, і утворення в такий спосіб третього федеративного члена Австро-Угорської монархії [17, с. 7].

3. Орієнтація революційна - відрізнялася від двох попередніх тим, що уявляла собі війну як суспільний переворот, який ліквідує увесь утиск, а тим самим розв'яже національні питання. Конфлікт держав мав бути використаний для підкріплення революційного руху й для реалізації його мети, а справа незалежності відходила на другий план. У польському суспільстві існували партії, які бачили таку перспективу, вони репрезентували лівіцю польського соціалістичного руху - СДКПІЛ (SDKPiL) і ППС-лівіця (PPS-Lewica) [14, с. 168].

Ще в 1912 р. у період сильної політичної напруги в Європі, пов'язаної з війною на Балканах, дійшло до координації діяльності польських угруповань, які стояли на позиціях боротьби з Росією. 25 і 26 серпня 1912 р. відбувся з'їзд в Закопаному, на якому брали участь політичні діячі, пов'язані з соціалістичним та національним рухом, представники інтелігенції. Учасники з'їзду після гарячої дискусії узгодили спільну резолюцію, яка мала бути чинною у випадку збройного конфлікту між Австрією та Росією. Це розумілося як виступ на стороні Австрії. Утворено Польський військовий скарб (Polski Skarb Wojskowy (PSW) під керівництвом Болеслава Лімановського. Постановлено звернутися по допомогу до всього польського народу, тому що з вибухом балканської війни в жовтні 1912 р. перспективи війни між Австрією та Росією ставали більш реальними. Учасники з'їзду прагнули до об'єднання близьких між собою угруповань [3, kat. 3]. У результаті спільних нарад дійшли до утворення Тимчасової комісії сконфедерованих незалежницьких партій (Komisja Tymczasowa Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych (KTSSN) [3, kat. 3].

Утворення комісії відбулося у Відні 10 листопада 1912 р. До складу Комісії ввійшли з Королівства Польського по одній делегації від 4 угруповань: Польської соціалістичної партії (Polska Partia Socjalistyczna), Національного робітничого союзу (Narodowy Związek Robotniczy), Національний селянський союз (Narodowy Związek Chłopski), Організації незалежницької інтелігенції (Organizacja Niepodległościowej Inteligencji). На початку 1913 р. Селянський союз (Związek Chłopski) погодив свою участь, в травні 1914 р. Союз патріотів (Związek Patriotów). З австрійської території ввійшли делегації Польської соціал-демократичної партії Галичини і Силезії (PPSD), Польська поступова партія (Polskie Stronnictwo Postępowe) і Польська народна партія (Polskie Stronnictwo Ludowe) [3, kat. 3].

Тимчасова комісія мала бути спільним репрезентантом у справах порозуміння всіх чинників у краї, що мало сприяти визволенню польського народу з-під ярма царату. Комісія ставила завдання підготувати організацію польських збройних кадрів та зібрання грошових коштів і на випадок війни мала утворити Національний Уряд. А в планах самого Ю. Пілсудського протягом усього часу існування Комісії Галичина мала бути єдиним тереном діяльності [23, с. 92].

На першому конгресі 30 листопада - 1 грудня 1913 р. у Львові були прийняті рішення в справах зовнішньої організації Комісії, статут і зміни назви

на Комісію сконфедерованих незалежницьких партій (Komisję Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych (KSSN)). Кожна партія мала бути репрезентована в Комісії одним делегатом та одним заступником. Органами Комісії були: конгрес, делегація і відділи. Конгрес складався з делегатів партій, делегатів Комітету національної оборони (Komitetu Obrony Narodowej), Військового відділу (Wydziału Wojskowego), Польського військового скарбу (Polskiego Skarbu Wojskowego), пресового бюро (Biura Prasowego) і гостей, запрошених Комісією. Конгрес мав проходити двічі на рік, звичайні зібрання мали відбуватися раз на квартал. Делегація - це орган, що займався узгодженням інтересів усіх партій. Функцію секретаря виконував Вітольд Йодко-Наркевич, його заступником був Леон Василевський, а Ю. Пілсудського іменовано Комендантом військових сил [3, kat. 3].

Від грудня 1912 р. до 17 серпня 1914 р. відбулося близько 30 засідань, що свідчило про активну діяльність Комісії. Особливо вона відзначалася на терені Галичини. Зібрання відбувалися у Львові та Кракові. У Королівстві було зорганізовано мережу пунктів, деякі представники проводили нелегальну роботу. Таким чином, у кожному центрі, де була можлива політична діяльність, польські організації з'являлися, мов із повітря [9, с. 729]. Більшість польських політичних партій в Галичині вважали той край за "Польський П'ємонт", із якого вийде "збройний чин" у хвилі вибуху австрійсько-російської війни, яка полегшить вибух антиросійського повстання в Королівстві і створить основи польської державності на цій території [14, с. 49]. Варто зазначити, що в Галичині від першої хвилі війни найбільше протистояли одна одній Комісія сконфедерованих незалежницьких партій (KSSN) і Львівський центральний національний комітет під керівництвом Тадеуша Цінського і Олександра Скарбка. Комісія репрезентувала відділи Ю. Пілсудського, а Комітетові підпорядковувалися "Сокіл", "Дружини Барташові", "Дружини Стрілецькі" [27, с. 577].

Проте на початку 1914 р. виникли ідеологічні непорозуміння в Комісії сконфедерованих незалежницьких партій (KSSN). Національний робітничий союз заявив про свою непричетність до її діяльності і не вислав свого делегата на засідання, а в 1914 р. відкрито вийшов із Комісії [3, kat. 7].

Головний провідник ППС Ю. Пілсудський увійшов у контакт із військовими колами Австрії та в порозумінні з ними приступив до утворення в Галичині польських парамілітарних організацій. Адже до 1906 р. у Галичині не було військових організацій, окрім гімнастичного товариства "Сокіл" [2, kat. 9]. Уже в червні 1908 р. у Львові утворено конспіративний Союз чинної боротьби (ZWC) на чолі з Казимиром Сосновським (1889-1969). За два роки утворено "Союз Стрілецький" і Товариство "Стрілець" у Кракові. Головою стрілецького руху у Львові був Владислав Сікорський (1881-1943) [19, с. 7]. "Союз стрілецький" і Польські дружини нараховували до 200 товариств і біля 10 тис. членів. Формально ці дві організації співпрацювали між собою й визнавали спільного коменданта Ю. Пілсудського [3, kat. 7].

28 липня 1914 р. у Відні розпочалися переговори представників Комісії сконфедерованих незалежницьких партій із репрезентами австрійської влади. Репрезенти КСНП (KSSN) запропонували

прийняти плани Пілсудського і зорганізувати на боці австро-угорської армії польські стрілецькі загони. Основу їх становили кадри, які були підготовлені в парамілітарних організаціях [14, с. 50]. Уповноважені австрійської влади погодились, щоб об'єднані загони Ю. Пілсудського ввійшли до Королівства як форпост австрійської армії, створили там відповідну цивільну владу й почали зорганізовувати повстання проти Росії.

Однак ідея повстання зазнала невдачі. На вимогу австро-угорської армії Ю. Пілсудський був змушений 13 серпня припинити діяльність і розпустити стрілецькі загони [10, с. 433]. Таким чином, антиросійське повстання в Королівстві так і не вибухнуло. Там гору взяла орієнтація Р. Дмовського і його політична мотивація, яка опиралася на Росію.

Невдовзі дійшло до порозуміння між різними політичними силами. 15 серпня 1914 р. у Кракові на запрошення голови польського кола Юліоша Лео зібрались представники всіх польських партій, існуючих національних і мілітарних організацій з метою спільної наради й солідарної діяльності [7, с. 2]. Беручи участь у зборах, представники Комісії генерального національного комітету (Komisji Generalnego Komitetu Narodowego) і Комісії парламентарної кола польського (Komisji Parlamentarnej Koła Polskiego) - ухвалили: утворити одну, спільну національну репрезентацію. Так, 16 серпня 1914 р. утворено Головний національний комітет (Naczelny Komitet Narodowy) [3, kat. 9].

Ці збори обрали комісію у складі 12 осіб, метою якої було вирівняти існуючі між партіями та організаціями непорозуміння. 16 серпня однодумно було прийнято: тільки єдність усієї Польщі може з'єднати всіх поляків [5, kat. 2]. Пленарне зібрання послів узяло до відома угоду й прийняло такі ухвали: 1) Центральний національний комітет і Тимчасова комісія об'єднаних польських незалежних партій утворюють Головний національний комітет (ГНК) і визнають той комітет за найвищу інстанцію у військовій, політичній, фінансовій і збройних справах; 2) на основі того об'єднання приступити до утворення двох Польських легіонів, одного в Західній, а другого в Східній Галичині, під польським керівництвом, що опирались би на існуючі польські збройні організації [2, kat. 33].

Головний національний комітет планував приєднати території, загарбані Російською імперією, до Австро-Угорщини й перетворити монархію Габсбургів на триалістичну державу (Австро-Угро-Польщу) [19, с. 11]. До складу ГНК увійшли представники 11 політичних партій Галичини і 5 з Королівства Польського. Переважали прихильники ідеї боротьби на базі Австрійської монархії - за "триалізм" [21, с. 20].

Уже наступного дня, 17 серпня, львівська газета "Діло" писала: "Засідання відкрив презес кола польського Ю. Лео. Він указав на обов'язки, які тепер має сповнити польська репрезентація. Основна мета - щоб мати вплив на хід політичних випадків, тому потрібно утворити одну легальну національну організацію й через неї покликати до життя більшій військовій формації, які репрезентували б ідею Польщі. Коло ухвалило: 1) для з'єднання всіх національних сил, необхідних у теперішній хвилі, утворити одну явну національну організацію; 2) через ту організацію приступити до творення польських легіонів. Адже в тій добі кривавих перемін в Європі можемо скористати дуже багато, але теж багато мусимо жертву-

вати. Бо ж не виграє той, хто обережно очікує на кінець гри. Благородний монарх сеї держави, під якого мудрим і справедливим правлінням частина нашого народу могла піввіку розвивати й скріпляти польські національні сили і вся його могутча армія, ступаючи на бій за найвищі ідеали культури, глядить на польський народ, як на випробуваного оборонця тих ідеалів, що саме нині має небувалу досі спромогу визволитися з неволі, що гнобила тіло, бруднила душі. У тій хвилі народ мусить доказати, що живе і хоче жити, що місце Богом йому визначене - він зуміє удержати й перед ворогом оборонити" [6, с. 4].

Мала то бути найвища військова, фінансова й політична інстанція серед поляків Галичини на чолі з Ю. Лео. Львівською секцією ГНК керував Тадеуш Цінський, а Краківською - Владислав Яворський. Військовий відділ Східної секції очолював Олександр Скарбек, а Краківський - Владислав Сікорський. На думку відомого польського дослідника А. Гарліцького, утворена інституція опиралася на тимчасовий союз усіх політичних партій Галичини, союз, який в основі був компромісом. Цей союз був результатом специфічних умов, які склалися в другій половині серпня. Але ці умови були короткотривалими, бо після утворення ГНК, умови почали змінюватися. Тому існування ГНК було теж короткотривалим у тій формі, у якій він був утворений [23, с. 269].

У результаті невдало організованого антиросійського повстання "збройний чин" в Галичині мусив взяти іншу форму: народилася ідея Польських легіонів у традиції Легіонів Яна Генріка Домбровського часів наполеонівських воєн [14, с. 50]. Під керівництвом Ю. Пілсудського утворювалися легіони. Легіон Західний утворено в Західній Галичині за підтримки (КСНП) KSSN. Легіон Східний - у районі Львова за підтримки проєндецьки налаштованих "Дружин Барташових", "Дружин Стрілецьких", "Сокола" та інших організацій.

Політика Відня в тій справі була двозначна. З одного боку, підтримано ті ідеї, а з другого - головне керівництво австрійців прагнуло до обмеження самостійності полку, а пізніше - легіонової бригади [13, с. 27]. Тому легіони мали скласти присягу на вірність цісарю Францу Йосифу I і підпорядковувались австрійському керівництву. Солдати Західного легіону присягу таку склали й підняли збройне повстання проти Росії. Натомість солдати легіону Східного відмовилися складати присягу. 20 жовтня 1914 р. ендеки вийшли з ГНК. Східна секція була ліквідована. Тепер до складу ГНК входили консерватори, реалісти, соціалісти, людовці. Головою залишився В. Яворський. А коли російські війська наблизились до Кракова, то президію ГНК перенесено до Відня, проголошено план об'єднання Королівства з Галичиною. ГНК і Коменда легіонів діяли згідно з домовленістю з австрійською владою [19, с. 63-64]. Політичний і фінансовий патронат над легіонами взяв Головний національний комітет.

Бачачи, що центральні держави мовчать про приналежність польських земель, Ю. Пілсудський почав розбудовувати утворену ще 8 вересня 1914 р. таємну Польську військову організацію (Polska Organizacja Wojskowa). Бо вже тоді він вважав, що може легше дійти до порозуміння з німцями, ніж з Австро-Угорщиною. З тією метою й було утворено ПВО. Офіційно керував нею М. Сокільницький з

В. Йодко-Наркевичем. Її головною метою мала бути збройна боротьба з Росією за незалежність Польщі. Нова організація поставила собі за завдання репрезентувати ідею легіонів на терені Польського Королівства і проводити військовий вишкіл молоді. Але її діяльність мала піти ще в іншому напрямку.

У жовтні 1914 р. у Варшаві ад'ютант Ю. Пілсудського Тадеуш Жулінський став комендантом ПВО. Свою роботу він розпочав із формування ідеології ПВО, яка звучить так: "Метою ПВО є здобуття польської незалежності дорогою збройної боротьби. ПВО скеровує свою зброю проти майбутнього свого ворога - Росії, діє в тісному контакті з Легіонами" [28, с. 145].

Від вересня 1915 р. на чолі ПВО стає Тадеуш Каспжицький. Саме тоді організація активно розгорнула свою діяльність, охопила всі міста, містечка й дійшла глибоко в села. У 1916 р. ПВО мала 17 округів, 77 округків, а також нараховувала біля 13 тис. членів, які ділилися на дві категорії: інструктори й слухачі таємних військових курсів. 50 % ПВО становили селяни, 15 % робітники, а решту - інтелігенція, представники міщанства [13, с. 30].

Щоб розширити військово-підготовчу працю, ПВО організує Допоміжні військові комітети (Pomocnicze Komitety Wojskowe). У таких умовах зростали кола пілсудчиків, кола "пеовяків", які відчували себе солдатами Ю. Пілсудського, солдатами ідеї боротьби за незалежність [28, с. 153].

Одночасно, Ю. Пілсудський розпочав утворення ще однієї інституції, незалежної від ГНК. За його ініціативою 18 грудня 1915 р. був утворений Центральний національний комітет (Centralny Komitet Narodowy), до складу якого ввійшли представники ППС (PPS), Національного-робітничого союзу (Narodowego Związku Robotniczego), Польської народної партії (Polskiego Stronnictwa Ludowego), Союзу незалежницької інтелігенції (Związku Inteligencji Niepodległościowej). Центральний національний комітет у задумі своїх авторів мав бути інституцією, яка координує діяльність усіх незалежницьких угруповань Королівства, а фактично виконавчим органом пілсудчиків. Головою ЦНК був відомий історик Артур Слівінський, який узяв на себе велику відповідальність за ефективність політики свого табору [18, с. 102].

Прийнято статут ЦНК, у якому говорилося: "Центральний національний комітет - як тіло національної організації на терені польських земель має завдання: 1) репрезентація й охорона політичних національно-незалежницьких інтересів всередині і за межами краю; 2) політична організація широких верств польського суспільства з метою утворення єдиної національної репрезентації - Головної національної ради (Naczelnej Rady Narodowej) [4, kat. 1]. Для виконання своїх завдань ЦНК організував такі комісії й відділи: політичний, пресовий, організаційний і фінансовий, шкільний; комісії: економічну та освітню.

Отже, Центральний національний комітет (СНК) мав характер такого об'єднання, яке боролось за незалежність Польщі й було допоміжним елементом незалежницького табору. А "пілсудчики", завдяки своїй більшості в цій інституції, скеровували його роботу.

8 листопада 1916 р., у зв'язку з евакуацією державних закладів із Кракова, Головний національний комітет був перенесений до Відня, а його керівниц-

тво обійняв В. Яворський (оскільки Ю. Лео залишився президентом м. Кракова). До Відня одночасно була перенесена Головна українська рада під керівництвом Костя Левицького, що була відповідником польського ГНК [15, с. 52]. Роль й авторитет Головного національного комітету ослабли у зв'язку з пасивністю Австрії в польському питанні, а перебрала ту роль Німеччина [15, с. 53]. Комітет підтримував майже всі провідні партії Галичини, діяв 3 роки. Підтримував зв'язки з Польською національною організацією Ю. Пілсудського.

Таким чином, на зламі 1916-1917 рр. незалежницький табір, очолений Ю. Пілсудським, опирався на три основні сили: Легіони, ПВО та ЦНК.

У першій фазі війни своє бачення щодо місця й ролі польської справи в міжнародному конфлікті висловили також лідери проросійської орієнтації. Адже, незважаючи на розкол у Національній лізі, народна демократія була найсильнішим політичним табором і мала найбільші політичні впливи протягом 1912-1914 рр. у Польському Королівстві [23, с. 92]. У відповідь на утворення Польських легіонів, Національно-демократична партія (Stronictwo Narodowo Demokratyczne), очолена Р. Дмовським, та Партія політики реальної (Stronictwo Polityky Realnej) оголосили 28 серпня комунікат, у якому говорилося: "Перемога російсько-французької коаліції дає польському народові перспективи з'єднання всіх польських земель із доступом до Балтики". У відозві засуджено позицію галицьких діячів як "політико-нераціональну" і "згубну для польської справи". Названо їх оборонцями найвищого ворога нашого національного майбутнього, а Легіони - політичним знаряддям у руках Австрії та Німеччини [21, с. 22].

У Варшаві 10 вересня 1914 р. націонал-демократи створили Центральний громадський комітет (Centralny Komitet Obywatelski) на чолі із З. Любомірським. До його складу увійшли представники всіх польських політичних угруповань, що орієнтувалися на Росію. Були навіть спроби організувати загальну політичну репрезентацію - Національну раду (Rada Narodowa) - на зразок ГНК у Галичині, яка в майбутньому мала виконувати функції загальної політичної інституції [26, с. 36-37]. Офіційно завданням комітету було забезпечення соціальної допомоги жертвам війни, а насправді його створено для підтримки Польського національного комітету (KNP) Р. Дмовського, що на цій стадії був прихильником автономії під владою Росії [13, с. 29].

У листопаді 1914 р. у Варшаві утворено Польський національний комітет (Komitet Narodowy Polski), який утворився у зв'язку з відозвою Великого російського князя Миколи Миколайовича від 14 серпня 1918 р, направленою польському народові. У відозві було сказано: "...нехай польський народ об'єднається під скіпетром російського царя. Під тим скіпетром відродиться вільна Польща" [31, с. 38].

Польський національний комітет (KNP) став організацією, яка групувала національні й частину народних партій, діяла протягом 1914-1917 рр. у Варшаві й Петрограді. Саме ця організація становила конкуренцію для політиків із кола Ю. Пілсудського, адже в її середовищі домінувала проросійська орієнтація. Комітет закликав поляків до пасивного опору перед двома іншими державами-загарбниками: Німечкою державою та Австро-Угорською монархією. Головою ПНК був Сигізмунд Вельольський, а політичну основу становили Націонал-демокра-

тична партія (ендеки) та Партія реальної політики (Partia Polityky Realnej).

З моменту утворення ПНК існували спроби утворити Національну раду за зразком ГНК, проте вони були нереальними, тому що саме утворення Комітету та вихід з Головного національного комітету ендеків і подоляків указували на певні успіхи Р. Дмовського. А наступним своїм завданням лідер націонал-демократів уважав здобуття якихось поступок від російського уряду [26, с. 39].

Проте швидко виявилось, що обіцянка російського царя про відродження Польщі - тільки пусті слова. Ініціатива утворення польських збройних відділів з боку російської армії залишилась паралізованою, а поляків як громадян Російської імперії внесено до складу російської армії й утворено Легіон Пулавський (Legion Puławski) у складі 900 осіб.

За ініціативою ендеків у жовтні 1915 р. було утворено Міжпартійне політичне коло як порозуміння партій Польського Королівства, які протистояли польсько-австрійській орієнтації. Головними угрупованнями кола були: Націонал-демократична партія, Партія реальної політики і Польська поступова партія. Їхня позиція щодо німецько-австрійських окупантів була пасивною.

Зміни в діяльності Р. Дмовського приніс відхід росіян із Королівства Польського влітку 1915 р. У період захоплення німцями Варшави він перебував у Петербурзі, де переконався, що доля поляків вирішується не на фронті, а в дипломатичній сфері, а також зрозумів те, що польську справу вирішують держави Заходу, а не Росія [15, с. 71].

Так починається діяльність лідера польських національних демократів на Заході, який виїхав туди восени 1915 р., хоча Англія і Франція не виявляли тоді особливого зацікавлення польським питанням, трактуючи його як внутрішню справу Росії. Але це не зупиняло політика, він проводив зустрічі з посадовими особами у Франції, Великобританії, Італії, пропагуючи ідею самостійної Польщі.

У результаті Польський національний комітет перебрався до Петрограда, а звідти до Лозанни у Швейцарії. Від того часу лідер ендеків доклав чимало зусиль, щоб переконати західних політиків, що незалежна Польща з включенням до неї значної частини непольських земель Литви, Білорусії та України може стати реальним чинником стримування німецької експансії на схід, оскільки ослаблена Росія не буде спроможна запобігти цьому [10, с. 438].

Одночасно широку акцію щодо відродження Польської держави проводили польські діячі на Заході. 20 грудня 1914 р. еміграційний Союз польського сокільництва в США опублікував меморіал, який містив постулат повернення Польщі незалежності й протест проти примусу польського народу до братовбивчої війни. Центральний польський комітет, що виник у жовтні 1914 р. у США збирав гроші на допомогу жертвам війни в Польщі. У січні 1915 р. був утворений за ініціативою Генріка Сенкевича та Ігнація Падеревського у швейцарській місцевості Вевей Комітет допомоги для жертв війни в Польщі.

У Лозанні діяла Центральна польська агенція, утворена під керівництвом Польського національного комітету в Парижі, і виконувала функції його пресового бюро у Швейцарії [1, Кат. 8] (на чолі з Еразмом Пільцом і Маріаном Сейдою). У Лондоні був створений Польський інформаційний комітет, щоб допомагати полякам і висвітлювати польську справу. Його покровителем був Р. В. Сетон-Вотсон [9, с. 730].

І британський, і швейцарський центри намагалися координувати допомогу тим польським територіям, які були спустошені війною. Центральна польська агенція відкрила філії в Лондоні, у Парижі, Римі та Вашингтоні, усім їм судилося потрапити під вплив Польського національного комітету Р. Дмовського.

Висновки

Таким чином, дві головні тенденції тодішньої польської політики репрезентували, з одного боку, так звані активісти, що закликали до активної боротьби проти Росії на боці центральних держав, а з другого, так звані пасивісти, що покладали свої сподівання на Росію, а згодом на західних союзників. Унаслідок цього польське суспільство поділилося на три головні орієнтації, які й були основою творення різних репрезентативних організацій, а саме:

1) рух революційний репрезентували СДП (SDP) і ППС-лівіця (PPS-Lewice), які висунули концепції відбудови держави, закликали своїх прихильників до революційного виступу.

2) прихильники енденції на чолі з Р. Дмовським підтримували свою концепцію співпраці з Росією. З боку Росії була спроба утворити польські військові формації (Легион Пулавський). Автономія об'єднаних на території Росії польських земель в середині 1914 р. була максимальною метою національного табору.

3) табір, пов'язаний із центральними державами, утворився на території Галичини. У середовищі цієї політичної орієнтації виділилися головні польські осередки, а саме: Комісія об'єднаних незалежницьких партій, яка підтримувала ідеї Ю. Пілсудського, і проєндецьки налаштований Центральний національний комітет. Проте найвірнішими представниками цієї лоялістичної орієнтації були галицькі консерватори, які протягом довгого часу були однодумцями вирішення австро-польського питання й пропагували гасла політичного лоялізму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. AAN, zespół 38 (Centralna Agencja Polska w Lozany), syg. 1. (Sprawy organizacyjne. Regulamin, sprawozdania CAP w Lozanie), 19 kat.
2. Archiwum Akt Nowych (AAN), zespół №38 (Centralna Agencja Polska w Lozany), syg. 74. (Organizacje polityczne I wojskowe w Galicji - ich działalność od 1914 roku do rozłamu w łonie Naczelnego komitetu Narodowego), 163 k.
3. AAN, zespół 48 (Komisja Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych), syg. 1. (Inwentarz zespołu akt KSSN (z lat 1912-1914), 27 k.
4. AAN, zespół 54 (CKN), syg. 2. (Statut i regulaminy wewnętrzne CKN 1916), 1 kat.
5. Archiwum Państwowe w Krakowie, zespół Archiwum Naczelnego Komitetu Narodowego, syg. 6. ("Dziennik obwieszczeń NKN"), 44 kat.
6. Діло. - 1914. - 17 серпня.
7. Dziennik obwieszczeń NKN: sekcja Zachodnia / [red. odpowiedzialny K. Srokowski]. - Kraków : (Poniedziałek 24 sierpnia), 1914, 8 s.
8. Аркуша О. Від "подоляків" до "енденції" (еволюція польсько-українських взаємин на зламі XIX - XX ст.) / О. Аркуша // Українсько-польські відносини в Галичині у XX ст. : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21-22 листопада 1996 р.). - Івано-Франківськ : Плай, 1997. - С. 83-87.

9. Дейвіс Н. Боже ігрище: історія Польщі / Норман Дейвіс ; [пер. з англ. П. Тарашук]. - К. : Вид-во С. Павличко "Основи", 2008. - 1080 с.

10. Зашкільняк Л. О. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Л. О. Зашкільняк, М. Г. Крикун. - Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. - 752 с.

11. Михальський Ю. Польська суспільність та українське питання в Галичині в період сеймових виборів 1908 р. З історії польсько - українських стосунків / Ю. Михальський. - Львів : Каменяр, 1997. - 46 с.

12. Федорчак П. Новітня історія Польщі XX ст. / П. Федорчак. - Івано-Франківськ, 2006. - 219 с.

13. Albert A. Najnowsza historia Polski 1914-1993 / A. Albert. - Warszawa : Świat książki, 1995. - 640 s.

14. Buszko J. Historia Polski 1864-1948 / J. Buszko. - Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1989. - 493 s.

15. Buszko Józef. Sytuacja polityczna w Galicji (1914-1918) / J. Buszko // W 70-lecie odzyskania niepodległości przez Polskę 1918-1988 / [pod red. M. Pułaskiego]. - Warszawa-Kraków : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1991. - S. 49-62.

16. Cabaj J. Dmowski i Piłsudski - dwie koncepcje niepodległościowe / J. Cabaj // Powrót Polski do rodziny wolnych narodów / [red. Jan Konefal]. - Lublin : Polichimnia, 2009. - S. 52-72.

17. Cimek H. Myśl polityczna stronnictw ludowych w kwestii niepodległości Polski w latach 1914-1919 / H. Cimek. - Warszawa : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Cł a i Logistyki, 2007. - 107 s.

18. Czekaj K. Artur Śliwiński (1877-1953). Polityk, publicysta, historyk / K. Czekaj. - Warszawa : Wydawnictwo Naukowe Semper, 2011. - 342 s.

19. Czubiński A. Najnowsze dzieje Polski 1914-1983 / A. Czubiński. - Warszawa : Państwowe wydawnictwo Naukowe, 1987. - 461 s.

20. Dmowski R. Polityka polska i odbudowanie państwa / R. Dmowski. - Warszawa, 1988. - T. I. - 205 s.

21. Eckert M. Historia Polski 1914-1939 / M. Eckert. - Warszawa : Wydawnictwo szkolne i pedagogiczne, 1990. - 349 s.

22. Galicyjska działalność wojskowa Piłsudskiego (1906-1914) / Dokumenty [zebrali i opracowali S. Arski i J. Chudek]. - Warszawa : Państwowe wydawnictwo Naukowe, 1967. - 700 s.

23. Garlicki A. Geneza legionów. Zarys dziejów Komisji Tnczasowej Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych / A. Garlicki. - Warszawa : Książka i wiedza, 1964. - 302 s.

24. Holzer J. Polska w pierwszej wojnie światowej / J. Holzer, J. Molenda. - Warszawa : Wiedza powszechna, 1963. - Wyd. I. - 380 s.

25. Jaworski W. L. Diariusz 1914-1918 / W. L. Jaworski ; [wybór i oprac. Michał Czajka]. - Warszawa : Oficyna Naukowa, 1997. - 336 s.

26. Kozłowski C. Działalność polityczna Koła Międzypartyjnego w latach 1915-1918 / Cz. Kozłowski. - Warszawa : Książka i Wiedza, 1967. - 290 s.

27. Kukiel M. Dzieje Polski porozbiorowe 1795-1921 / M. Kukiel. - Warszawa : Wydawnictwo spotkania, 1983. - 743 s.

28. Lipiński W. Walka zbrojna o niepodległość Polski (w latach 1905-1918) / W. Lipiński. - Warszawa, 1990. - 438 s.

29. Nałęcz T. Irredenta Polska / T. Nałęcz. - Warszawa : Książka i Wiedza, 1987. - 361 s.

30. Piłsudski Józef. Korespondencja 1914-1917 / Józef Piłsudski ; [opracowali S. Biegański, A. Suchcitz]. - Londyn : Instytut Józefa Piłsudskiego, 1986. - 281 s.

31. Piszczkowski T. Odbudowanie Polski 1914-1921. Historia i polityka / T. Piszczkowski. - London, 1969. - 342 s.

U. Klymiuk

POLISH QUESTION IN A REPRESENTATIVE OF ORGANIZATIONS (1914-1916)

In this paper the activity of a representative of Polish political organizations that operated in Galicia during First World War. Examined the political conditions of formation of these organizations, the purpose of their activities, ideological beliefs, political composition and attitude to the idea of Polish independence.

Key words: *The First World War, Galicia, the Polish statehood, political orientation, a representative organization, the National Democrats, Polish Socialist Party, the Commission skonfederovanyh nezalezhnytskyh parties, Chief National Committee Polskiej National Committee, the Polish military organization, the Central National Committee.*

© У. Клим'юк

Надійшла до редакції 24.02.2012

УДК 379.85 (477.86)

РОЗВИТОК ПОДОРОЖЕЙ ТА ЕКСКУРСІЙ ЗА ПЛАНОВИМИ ТУРИСТИЧНИМИ МАРШРУТАМИ НА ПРИКАРПАТТІ У 60-70-х РОКАХ ХХ ст.

РУСЛАН КОТЕНКО,

викладач кафедри туризму і краєзнавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

У статті розкрито зміст, форми й пізнавально-виховне значення подорожей та екскурсій за плановими туристичними маршрутами на Прикарпатті в контексті їх розвитку в Українській РСР та Радянському Союзі в 70-80-х роках ХХ ст. Показано діяльність профспілкових та інших громадських організацій та туристично-екскурсійних закладів і підприємств Івано-Франківщини з розширення й удосконалення обслуговування туристів на планових маршрутах.

Ключові слова: *Прикарпаття, радянська доба, екскурсії, туристичні маршрути.*

Постановка проблеми та стан її вивчення. Дослідники фактично одноставні в думці, що саме на 1970-80-ті роки припала "золота доба" історії національного туризму, коли, незважаючи на панування авторитарного режиму та наростання застійних явищ, відбувся справжній бум у його розвитку.

Ця тема ще не була предметом спеціального вивчення, позаяк проблематика туристично-екскурсійного розвитку переважно досліджувалася відносно всього СРСР чи його окремих республік. Саме в такому ракурсі вона висвітлюється в науковій і дидактичній літературі радянськими та сучасними вітчизняними й зарубіжними дослідниками (А. Абуков, В. Бабарицька, В. Бугрій, С. Грибанова, Т. Дьорова, Р. Дьякова, Б. Ємельянов, В. Зінченко, А. Короткова, О. Костюкова, О. Малиновська, Л. Воронкова, В. Касаткін, В. Квартальнов, С. Попович, В. Сенін, Т. Сокол, В. Федорченко та ін.).

Мета статті полягає в з'ясуванні змісту, форм і пізнавально-виховного значення подорожей та екскурсій за плановими туристичними маршрутами на Прикарпатті в контексті їхнього розвитку в Українській РСР та Радянському Союзі загалом у 70-80-х роках ХХ ст. Така постановка проблеми зумовлює наукову

новизну розвідки, оскільки в літературі вона зазвичай розглядається не на "макрорівні" (відносно окремих областей), а на "макрорівні" - стосовно СРСР і його республік.

Виклад основного матеріалу. Плановий туризм передбачав організацію та проведення подорожей за спеціально розробленими туристичними маршрутами, кожен з яких мав свою картку, мапу, обліковий номер та інші елементи, що гарантували безпеку та задовольняли інтереси й комфортний відпочинок рекреантів. У 1970-1980-х роках у СРСР сформувалася доволі складна структура (класифікація) планових туристичних маршрутів, які поділялися за державним статусом (всесоюзні, місцеві), способом пересування, тривалістю, будовою траси, сезоном, внутрішнім змістом та іншими критеріями. В основі механізму функціонування планового туризму лежала система розподілу путівок, які реалізовувалися туристично-екскурсійними організаціями й підприємствами спільно з профспілковими та іншими громадськими організаціями.

Статус "всесоюзних" мали туристичні маршрути, що "становили інтерес для населення всієї країни" [24, с. 3]. Їхні списки майже щороку складалися